

TARIM İŞÇİLERİNİN HAKLARI

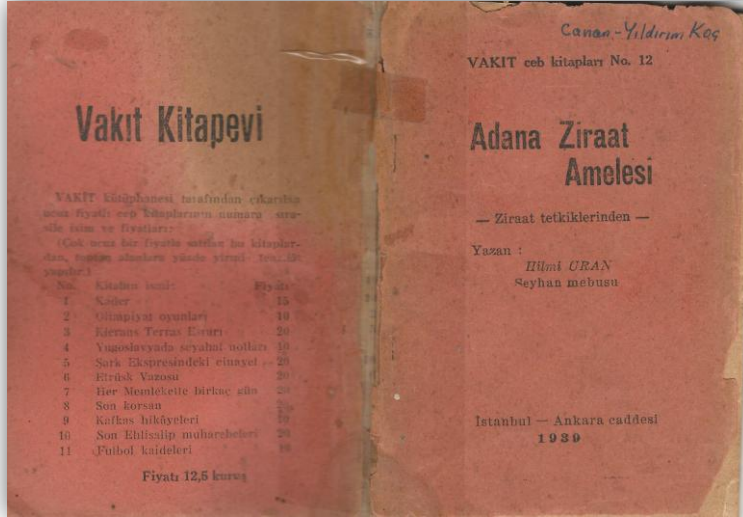
22 Şubat 2021

Yıldırım Koç

Türkiye’de tarım işçilerinin çok büyük bölümü İş Kanunu kapsamında değildir. 2003 yılında kabul edilen ve halen yürürlükte bulunan 4857 sayılı İş Kanununa göre, “50’den az işçi çalıştırılan (50 dahil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde” çalışanlar, İş Kanunundan yararlanamaz. Ülkemizde yıllarca “tarım iş kanunu” taslakları hazırlandı, ancak bunların hiçbiri TBMM’de görüşülmeden unutuldu gitti. İş Kanunu kapsamının dışındaki tarım işçileri Türk Borçlar Kanununun kapsamı içindedir; ancak fiilen bu kanundan yararlanabilen tarım işçisi sayısı yok denecek kadar azdır. Türkiye’de tarım işçilerinin büyük bölümü geçici işçidir. Sürekli işçi istihdam eden büyük kapitalist tarım işletmelerinin ve buralarda çalışan işçilerin sayısı son derece sınırlıdır. Büyük çoğunluğu geçici işçi konumundaki tarım işçileri, yasaların korumasından yararlanamamaktadır.

Halbuki 187 yıl önce Çukurova’da tarım işçilerine ilişkin bir düzenleme vardı. Bu düzenlemenin izleri 1930’lu yıllarda bile görülebilmekteydi.

Ülkemizde işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin tarihi yeterince bilinmemektedir. Bunun örneklerinden biri, tarım işçileri konusunda bu önemli (ve belki de ilk) düzenlemelerin iş hukuku tarihine ilişkin güncel araştırma ve kitaplarda yer almamasıdır.

HİLMİ URAN’IN 96 YIL ÖNCE YAZDIKLARI

Hilmi Uran 1920’li yıllardan itibaren önemli devlet görevlerinde bulundu. Adana valisi, Seyhan milletvekili, Nafia Bakanı, CHP Genel Sekreteri, Adalet Bakanı ve İçişleri Bakanı oldu. Adana valisi iken Çukurova bölgesindeki tarım işçilerini gözlemledi ve 1925 (1341) yılında **Adana Ziraat Amelesi** kitabını yayımladı (Adana Pamuk Kongresi

Neşriyatı, No.1, Türk Sözü Matbaası, Adana). Bu kitap, yeni harflerle 1939 yılında tekrar yayımlandı (Hilmi Uran, Seyhan Mebusu, **Adana Ziraat Amelesi**, **Ziraat Tetkiklerinden**, Vakıt Ceb Kitapları No.12, İstanbul, 1939).

Hilmi Uran’ın bu kitabının tümüne <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1613923521b.pdf> adresinden erişebilirsiniz.

Hilmi Uran’ın bu çalışması, TÜRK-İŞ tarafından 1964 yılında yayımlanan **Tarım İşçilerinin Sosyal ve Ekonomik Problemleri** (TÜRK-İŞ Yay., No.31, Ankara, 1964, çoğaltma) kitabında, daktilo edilmiş biçimde yer aldı. Ancak nedense Türkiye işçi sınıfı tarihiyle ilgilenenler bu kitaptan gereği gibi yararlanmadılar. Bu konuya değindiğini saptayabildiğim tek kaynak, Suat Aksoy’un araştırmacılarca pek bilinmeyen önemli bir çalışmasıdır: Aksoy, Suat, **Tarım’da İş Hukuku**, Türk Zirai Ekonomi Derneği Yay., Ankara, 1969.

Hilmi Uran, **Adana Ziraat Amelesi** çalışmasında Çukurova Bölgesi’nde 1834 yılında uygulanmaya başlayan bir düzenden söz etmektedir.

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa ile Osmanlı İmparatorluğu arasında başlayan anlaşmazlık, Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Paşa’nın Osmanlı Ordusu’nu yenmesi ve Çukurova Bölgesi’ni yedi yıl süreyle işgal etmesi sonucunu doğurdu. İbrahim Paşa bu dönemde Çukurova Bölgesi’ndeki tarım işçilerinin

sorunlarıyla ilgilendi ve 1834 yılında tarım işçilerinin çalışma ve yaşama koşullarını ve haklarını belirli ölçüde güvence altına alan bir düzenleme getirdi.

Çukurova tarım işçisi, bu düzenlemeyi unutmamış ve 1930'lu yıllarda bile, akşam iş bitiminde, belki de kim olduğunu hiç bilmediği İbrahim Paşa'ya da dua edermiş.

Hilmi Uran, 69 yıl önce yayınlanan çalışmasında bu konuda şunları söylemektedir:

"Üç saatlik istirahat vakfeleri haricinde lâakal on ve hattâ on bir saat çalışan amele için akşam iş bırakma zamanı pek kıymetlidir. Onun için tekmil ziraat amelesi Adana'da bunu aynı merasimle karşılar ve vakti geldiğinde hepsi birden şu duayı okur: 'Akşama hürmet, sabaha niyet, kolumuza kuvvet, ağamıza devlet, kesemize bereket, kör şeytana lânet, bir daha lânet, bir daha lânet, İbrahim Paşa'ya rahmet, Peygambere salâvat.'

"Hep bir ağızdan söylenilen bu düanın son kelimesi olan SALÂVAT; daha yüksek bir sesle mümted bir şekilde talâffuz edilerek kazmalar hep birden bırakılır ve o anda kendilerine iyi bir istirahat vadile gülümser gibi görünen çiftlik binasına avdet edilir.

"Akşam duasında amelenin İbrahim Paşa'ya rahmet okuması, 1250 (Miladi 1834) tarihinden kalma inzıbati bir tedbirin minnetini elân hürmetle yadetmekten ibarettir. Vaktiyle Adana'nın pazarı Salı günü imiş ve amele çiftliklerinde Çarşamba günü işe başlayarak Pazartesi günü akşama kadar çalışır, o suretle haftalığına istihkak kazanırmış.

"Halbuki o gün akşam üzeri çiftlikten çıkıp şehre varabilmek geceleyn yollarda kalmayı ve yol yürümeyi icabettirmiş; bir çok uygunsuzlar da bu vaziyetten istifade ederek, amelenin kadınlarına, mallarına tecavüz edermiş. Mısırlı İbrahim Paşa, o tarihte bu mahzurun önüne geçmek için amelenin Pazartesi günü ancak öğleye kadar çalışmasını ve fakat buna mukabil haftalıklarından bir şey kesilmemesini emrederek, amelele geceleyn yollarda tecavüze uğramaktan kurtarmış ve gurutpan mukaddem şehre gelebilmeyi temin etmiş. Amele, işte bu lütfun minnetini hâlâ bilerek, bilmeyerek yadetmektedir. Bilâhara Adana'nın pazarı Pazar gününe intikal etmiş olduğundan amelenin öğleye kadar çalıştığı gün şimdiki halde Cumartesidir.

"Yine bu emniyetsizlik devrinden kalma bir itiyat olarak amelenin haftalığı çiftliklerde verilmez. Bu ücretin Pazar günü sabahleyn şehirde tesviyesi usuldendir. Şimdiki halde Adana ziraat amelesi Pazartesi günü işe başlayarak beş buçuk gün çalışmakta ve ücretini haftalık olarak almaktadır. Binaenaleyh amele Cumartesi günü öğleyn çiftlikten ayrılır." (s.15-17)

ALİ RIZA YALMAN'IN TESPİTLERİ

Bu durum, 1930'lu yıllarda Adana'da görev yapan Ali Rıza Yalman'ın ilk baskısı 1931-1939 yılları arasında yapılan bir kitabında şöyle anlatılmaktadır:

*"Yaklaşık olarak 110 yıl önce Mısır'lı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Çukurova'yı kuşattığı zaman işçilerin birbuçuk gün tatil yapmalarını ve tatil gününden önce işlenen yarım gün için tam yevmiye almalarını sağlamış. İşçiler buna sevinerek bir sanaka hazırlamışlar ki, bu sanaka hâlâ şehir pazarlarından bir gün önce okunmaktadır: 'Akşama hürmet, sabaha niyet, ağamıza devlet, kesemize bereket, kolumuza kuvvet, İbrahim Paşa'ya rahmet, büyüklerimize nusret' (ben bunu Mustafa Kemal'e nusret diye duydum), kör şeytana lanet, Peygambere salavat' Bu sanaka bir işçi tarafından okunur ve bütün işçiler hep bir ağızdan bu duaya 'AMİN' derler." (Ali Rıza Yalman (Yalkın), **Cenup'ta Türkmen Oymakları**, Cilt 2, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1977, s.500 (Bu kitabın ilk basımı 5 cilt olarak 1931-1939 yılları arasında yayımlanmıştır).*